

ВЕРТЕПНА ДРАМА В СУЧАСНОМУ СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ (традиційні та нові риси)

І ёüäà ÒÀÐ×ÈØЕІ

Формування і поширення вертепної драми в Україні упродовж віків значною мірою пов'язане зі студентсько-школярським середовищем, починаючи від церковно-братських шкіл та Києво-Могилянської Академії (кін. XVII–XVIII ст.). Зокрема, зі стін останньої походить одна з перших відомих вертепної драми, опублікована у працях Миколи Маркевича [12] і Григорія Галагана [6]. Давні зразки вертепної драми збереглись головню завдяки їх письмовим фіксаціям у XVIII столітті¹, здійсненим бурсаками (школярами), які водночас були мандрівними артистами. Тоді вертепна драма побутувала в ляльковій формі (її розігрували у спеціальній скриньці — вертепі). На початку XX ст., “як певно й давніше”, за словами І. Франка, вертепне дійство “в’яжеється більше-менше правильно з виставами живих осіб” з перевдяганнями [14: 326].

Вертепна драма особливо активізувалася в перші десятиліття XX ст. у культурно-просвітницькій діяльності тогочасних студентських і молодіжних товариств, спілок. Тоді вона помітно збагатилася новими зразками, частина з яких дійшла до нас у друку [4: 6-19], [13]. Судячи з цих публікацій, традиційну лялькову чи мішану ляльково-“живу” форму вертепів у XX ст. практично витіснила “жива”. Остання стала продуктивним жанром народного театру, здатним залучити до дійства велику кількість учасників-акторів, синкретизувати найважливіші складові фольклорного мистецтва: слово, музику, рух, пантоміму, декораційну атрибуцію.

Функціональний зміст вертепної драми упродовж віків відображає плінність народної та християнсько-релігійної традицій. У відомих текстах вертепів, як кін. XVII-XVIII [14: 210-375], так і перших десятиліть XX ст., основне дійство зосереджене довкола різдвяної та суспільно-побутової тем із прив'язкою зображуваного до української дійсності. Відмінність простежується у композиційній моделі: у давніх зразках перша і друга теми під впливом “шкільної драми” були чітко розмежовані у двох діях (трагічній і комічній), а в пізніших — усе частіше розви-

валися в єдиній фабулі. Водночас ключові композиційні елементи вертепної драми упродовж віків мали сталі вияви. До них належать: 1) звучання ручного дзвоника, колядування хором та різдвяне привітання перед початком вистави; 2) сценка з пастушками, які повідомляють про побачене дивне зоряне знамення; 3) сценки з Іродом (його діалог із трьома царями; наказ воїнам винищити немовлят; смерть забирає йому життя, чорт провадить до пекла).

У вертепній драмі в її кількасотлітньому розвитку збереглись головні персонажі: пастушки, ангел, Ірод, його воїни, три царі, козак, жид, циган, смерть, чорт та інші. Новонароджений Ісус Христос, сповитий в яслах на сіні, та Матір Божа втілені у статичному зображенні у верхньому ярусі традиційного вертепу чи у т. зв. “шопці” — декораційному атрибуті “живого” вертепу. Як у найдавніших текстах вертепів, так і в їх пізніших модифікаціях, простежується широка панорама народного життя із низкою персонажів, що уособлюють різні соціальні та національні верстви населення, звучить поліфонна гама людських настроїв із домінуванням патріотичного. Як зауважив дослідник вертепної драми П. Житецький [6: 7], а згодом І. Франко [14: 198], центральне місце в українському вертепі займають сцени з козаком (запорожцем). Він втілює народний дух, українську національну ідею на різних етапах її становлення. Уже із ремарки П. Житецького про те, що в 1840-х рр. київським старожилам випадало бачити вертепну виставу, в якій замість запорожця фігурував гетьман Б. Хмельницький [6: 7], видно, що в давніх текстах роль козака (запорожця) була не тільки соціально-побутовою, а й містила чітку національно-історичну спрямованість. Таким чином, вертепна драма перших десятиліть XX ст. з її успадкованими сталими змістовими елементами і водночас багатоманітністю персонажів, сцен з народного життя, головню спрямованих на розкриття національно-просвітницької ідеї, цілком ув’язується в традиційний контекст давнього українського вертепу².

На особливу увагу заслуговують тексти вертепів, створені в 1930-х рр. галицьким поетом Юрієм Шкрумеляком [15]. У них традиційно домінуючий національно-патріотичний зміст поглиблений і увиразнений, згідно з новітніми суспільними потребами та з помислами української прогресивної інтелігенції. Актуальні національно-визвольні настрої українців автор екстраполює на події та образи власної історії державотворення в її ключові періоди: княжий, козацько-гетьманський та національно-визвольних змагань 1918-1921 рр. Державотворчі ідеї виражають перелицьовані на український лад біблійні “три царі зі сходу” в особах князя Володимира, гетьмана Мазепи та отамана Петлюри (“Три князі в Вифлеємі”). Майстерне поетичне втілення вертепних драм Ю. Шкрумеляком в дусі часу ХХ ст. та у фольклорному стилі (із послідовним використанням народнопоетичної тропіки, засобів гумористики, формальних ознак віршування) уможливили їх подальшу фольклоризацію з виникненням низки варіантів-модифікацій чи вплетенням окремих авторських поетичних кліше у нові контексти.

На прикладах вертепної драми сучасного студентського середовища яскраво простежується традиційна основа, нашарування перших десятиліть ХХ ст., зокрема вертепних творів Ю. Шкрумеляка, та водночас у кожному конкретному випадку спостерігаються характерні риси часу, місця, відчуються поточні суспільно-політичні настрої. Для аналізу залучено власноруч зібрані тексти вертепів зі студентського середовища Києва, Львова і Рівного, що там побутували в 2004-2005 рр., а також уже опубліковані тексти ранішого часу.

У досліджуваних творах переважає одна композиційна модель: 1) колядування і привітання; 2) повідомлення Різдвяної новини; 3) діалог трьох царів на суспільно-виховну тему (вар. трьох пастушків; українців з різних регіонів тощо); 4) монолог чи діалог негативних персонажів (жида, чорта, біди та ін.), спрямований на збудження у глядачів відрази до злих, нікчемних, споживацьких думок і вчинків; 5) традиційного змісту сценки з Іродом, що закінчуються його смертю; 6) урочиста кінцівка з колядуванням і віншуванням. Така типова модель відображає традиційний обхідний характер сучасного вертепного дійства

студентів із відповідним обрамленням цього дійства атрибутами звичаю колядування.

Відбувається оригінальне творче інтерпретування характерної ідейно-тематичної і художньої моделі. Основні її елементи були закладені в літературних вертепах 1920-1930-х рр. і розвинуті пізніше, особливо в кін. 1980-х рр. — на поч. 1990-х рр. Усталася привітальна формула, запроваджена у вертепах Ю. Шкрумеляка: “Слава Богу! Мир цій хаті! Перестаньте сумувати...” (вар. “Мир і спокій тому дому, тут не буде місця злому...” [15: 11, 8]. Вона варіативно простежується у більшості опублікованих текстів поч. 1990-х рр. і у всіх відомих нам сучасних записах зі студентського середовища. Напр., “Мир цій хаті, цій оселі, най ви будете веселі” [8]; “Слава Богу, мир цій хаті! Перестаньте сумувати!” [3]; “Добрий вечір, мир в тій хаті! Перестаньте сумувати!” [10]; “Добрий вечір, добрі люди! Нехай добро з вами буде!” [9] тощо.

В умовах багатівкової роз’єднаності українців державними кордонами різних імперій, а після 1939 р. (у складі СРСР та у пострадянській системі) в ідеологічній атмосфері підштовхування співвітчизників до регіональних суперечок, у вертепній драмі ХХ ст. актуально звучав мотив єдності українців усіх автотонних етнографічних земель. Ю. Шкрумеляк у вертепі “Гості з Вифлеєму” вперше ввів у канву різдвяного дійства замість “трьох царів” — представників з різних теренів України (“з-над Дніпра”, “з-над Дністра”, з Волині, Буковини, “з-за Карпат”), сфокусувавши ідейний зміст драми на етнооб’єднувальному і просвітницькому чинникові національного визволення, духовного розкріпачення. Така новітня версія вертепу знайшла продовження у низці пізніших варіантів, зокрема і з сучасного студентського середовища [4: 40-52, 57-68], [7], [3], [10]. Ряд персонажів “українців” знає варіантних змін у кількісному складі (від 3 до 7 осіб): напр., галичанин, наддніпрянець, кубанець [7]; з Волині, з Карпат, з Кубані, зі Слобожанщини, з Буковини, з Запоріжжя, з Поділля [3]. Залежно від конкретних суспільно-політичних обставин (на поч. 2004 р. — складних і непередбачуваних, а 2005 р. — революційно-переможних), вищезгадані образи “українців” набувають різного зображення з

новими варіантами реплік. Наприклад: українець “з-за Дніпра, з Великого Лугу” у вертепі 2004 р., як і в автора Ю. Шкрумеляка, мовить: “Запорізька Січ стара впала в тяжку тугу” [3]; у 2005 – “Звати мене Томенко³, маю я потугу” [10]. “А як зірка засіяла”, то в 2004 – “Стали ми ставати, отаман нам наказав про усе дізнатись”; в 2005 – “Як сказав нам отаман в дорогу збиратись, то почали українці всі разом єднатись: Приїжджали з-над Дніпра, приїжджали з Дону, Посходились козаки навіть з-за кордону”⁴.

У сучасних вертепних текстах спостерігаються усталені поетичні кліше, які переважно походять з-під пера Ю. Шкрумеляка. До них належить передусім кульмінаційне ствердження: “Браття, браття! Світло є! Гляньте, як у вікна б’є!” [4: 13, 21, 43, 51 та ін.].

Вимальовуються традиційні і водночас модифіковані риси характерів персонажів. Стійкими давніми рисами відзначається Ірод – тиран, деспот, самозакоханий і водночас боягузливий тип. У студентських інтерпретаціях його характеризують як уже узвичаєні зовнішні атрибуції, притаманні вертепам ХХ ст. (милюється собою перед люстерком, висловлюється мовою поневолювача (ламанною російською), з короною, зіркою, приклеєною на лобі тощо), так і новітні, скеровані на розкриття конкретного політичного прототипу. У текстах 2004 р. Ірод чітко уособлював тодішнього президента України Л. Кучму: через вставні слова-паразити, якими він зловживає (“так скать..., нада”), натяки на його злочинну діяльність (бажання “конкурентів замочити”), чи карикатурну його маску. Образ модерного Ірода постає на тлі депресивних настроїв народних мас: “Мовчить країна. Дикий степ. Зневіра край оповиває”, “Де влада штовхає до злости народ”; “Страшно. Як тепер нам бути, браття?” Водночас уже на початку 2004 р. устами студентів звучать ті ідеї, які проросли в час революційної ситуації восени цього ж року: про необхідність обрати гідного народного президента:

*Віра прийде і сама. Пастуха скоріш нема.
Виберем провідника, щоб відвів нас від гріха [8].
Що пора давно вже мати нам достойного царя.
І його ми будем мати! Так сказала Божа Мати! [3]*

Після перемоги демократії у 2005 р. (внаслідок Помаранчевої революції) піднесені моло-

діжно-студентські настрої у більшості регіонів України вилились, зокрема, у формі “помаранчевих” вертепів. У них традиційну тканину тексту наповнено найсвіжішим змістом животрепетних політичних подій, настроїв. Образ модерного Ірода сконцентрував згусток актуальних поточних негачій, пов’язаних із особою екс-кандидата у президенти України Януковича. Наприклад, у його вертепній репліці

*Вставай, страна агромная і сіній мой Донбас!
На дело наше левое я водочки пріпас! [10]*

іронічно прочитується ностальгія за колишньою більшовицькою імперією, комуністичною системою, заклики до сепаратизму, стан беззаконня, суспільної та людської деградації.

Традиційне та змінне простежується в образі жида. У давніх вертепах жид переважно втілював риси комічного персонажа (торгаша, недотепи, веселуна), що фігурував у другій дії. Водночас уже за спостереженням П. Житецького, “іноді у вертепних сценах Ірод з’являється в супроводі жида – радника на всяку злу справу” [6: 3]. У сучасних вертепах жид – однозначно різко негативний персонаж: підступний, шкідливий, Іродів прибічник і підлабузник. Його кредо: “Щоб мені краще, а всім іншим гірше”, “Вкради-продай, і просто – в рай”. Він хвалиться: “Де біда, то там і я”, “Ірод – мій приятель є”. Персонажі, що уособлюють український народ, осуджують жида і проганяють “геть із хати”, навіть воїн Ірода ставиться до нього зневажливо. Традиційний сатиро-гумористичний ефект в образі жида створює його калічено-українське мовлення, що рясніє різномовними макаронізмами (“Оце моя конечная мета: Єс-єс, ага, яволь, короче, да!”). Реліктом колишньої веселості і добродушності жида у сучасних текстах є його прикінцеве віншування з традиційною народною основою. Уперше воно було надруковане в 1924 р. у вертепі Івана Габрусевича [5: 14]:

*А я вам вінчую, як жид,
Дай вам, Боже, добрий хліб.
Кожна нифка по сто кіп,
А сто корців з кожний сніп.
Най вам родиться ячмінь,
Ну й овес для ваш кінь...*

У сучасних варіантах воно продовжене в дусі молодіжного почуття гумору жартівливо-гротескним переліченням бажаних господарських статків:

*Хай вам родить і овес на ваш кінь, і ваш пес.
Аби-сте мали молодко від корови і бико,
Хай яйце несе когут...* [9]

*Най вам діти ся ведуть, і яйце знесе когут.
Аби-сте мали молоко від корови і бико...* [2]

У досліджуваних вертепах збільшено кількість представників нечистої сили. До неї належать: чорти, чортенята, дідько, відьма, біда, кривда, смерть. Їхня функціональна роль у вертепній драмі помітно розширюється. Таку тенденцію можна пояснити, мабуть, цілковитим нівелюванням первісних функцій демонічних істот, що замість страху викликають посилену цікавість, спонукають до маскарадності, акторських імпровізацій. Якщо у ранніх творах ці персонажі переважно виконували супровідну роль, мало висловлюючись (спроваджували Ірода до пекла), то у сучасних вони, крім цього, вербалізують негативні суспільні тенденції; у різкій формі оцінюють слова і вчинки пересічних персонажів — обивателів тощо. Нечиста сила, жид, Ірод — персонажі одного порядку, тому в деяких вертепах [3], [10] усі вони гинуть разом з Іродом.

На особливу увагу в сучасному вертепстворенні заслуговують власне студентські мотиви. Саме вони замінили давньотрадиційні гумористично-побутові сценки, що йшли після різдвяних. Хоч образ студента (“спудея”, школяра) і не належить до обов’язкових у вертепній драмі, але його присутність чи окремі згадки у висловлюваннях, піснях простежуються в різні часи [14: 349, 353], [12: 108]. Один з перших українських дослідників вертепу Г. Галаган, характеризуючи сокиринський текст 1770 р., писав, що його “пісні і вірші просякнуті схоластичним характером академії того часу”. У вертепі 2004 р. киево-могилянців такий персонаж, як спудей, виголошує низку гуманістичних і просвітницьких істин, водночас дотепно трактує й свої навчальні проблеми різдвяного періоду, як-от:

*У всі передсесійні дні казкові
Студентство хоче бали трицифрові.
Для цього біга, іспит строчить,
Уважно план чита робочий(...)
Ні злочину не зна, ні кари,
Хоче лиш шари, шари, шари...* [8]

Студентсько-експериментальний почерк згаданих авторів вертепної драми спостерігається у жартівливому переспіві “Гей, попід небеса та й летіла ковбаса” на мелодію “Пісень-

ки розбійників” із відомого мультиплікаційного фільму “Бременські музиканти”. Водночас чи не продовженням традиції можна вважати цей твір, беручи до уваги пісеньку пастушків з вертепу XVII ст. “Коли були Сатурнові часи, часи, то нам прямо з неба падали ковбаси” [14: 237]. Так само можна знайти паралелі безцеремонних “вибриків” у висловлюваннях, манерах поведінки пастушків, інших персонажів з народу у сучасних студентських вертепах та їх найдавніших записах. Зокрема, коли пастушки просяться на нічліг: “Дайте пити, бо такі голодні, що аж не маємо де заночувати”, “Краще переїсти, ніж недоспати” (вкладаються і хроплять) [9], [14: 263]. Якщо в сокиринському вертепі 1770 р. звучить “мова різних віршів, промов, надгробних написів епохи між С. Яворським і Сковородою” [6: 9], то у найновіших досліджуваних — із нашаруваннями сучасної лексики молодіжно-студентського середовища (напр., “всі будні стануть вихідні та безкоштовні всі вхідні”, “сенсація — ексклюзивна інформація”, “пліз”, “шара”, “усіх дістали” тощо). Здебільшого ненормована лексика, зокрема кримінально-блатний, верко-сердючківський сленг, вкладається в уста негативних персонажів (напр., Ірода: “Ну що в натуре, допригались? Я вам рага повиламираю” тощо).

Сміливе експериментування спостерігається в актуалізації персонажів сучасних вертепів. Наприклад, замість жида прислужницею Ірода виступає Верка Сердючка, замість воїнів — “менти”, замість смерті — “маленький хлопчик з яйцем”. Останній з’являється в “помаранчевому” вертепі: створений шляхом поєднання традиційного (маленький хлопчик-віншувальник) та нового (яйце — зброя) у фольклорі. Текст згаданого вертепу акумулює яскраві перлини найновішого політичного фольклору — гасел Майдану:

Пастушок: Ірод, ховайся, Франківськ привіз яйця!

Маленький хлопчик: Я, маленький хлопчик, виліз на стовпчик.

Яйце кидаю — гада вбиваю!

(Нечисті мліють, Ірод валиться на землю).

Пастушок: Повиносьте усі великі тупі предмети з хати!

(Вносять Ірода, чортів та іншу нечисть).

Воїн Ірода: Міліція з народом! [10]

До помітних рис сучасних студентських вертепів належить яскраве пародіювання пі-

сень, висловів із молодіжної субкультури. Напр., Сура переспівує популярну серед молоді пісеньку у стилі “чорного гумору”: “Вай-вай, убілі Ірода, ні за що, ні про що, царя замочили”. Іскрометні перефрази з різкою сатирою на бруталне зневажання української мови і нації в цілому вкладені в уста відомої “попзірки” Верки Сердючки: “В сем’є не без урода, в стране не без народа” тощо [1].

Функціональне призначення вертепів сучасного молодіжно-студентського середовища відображає плінність традиції: є насамперед способом розваги, можливістю заробітку, а в напружений політичний момент — засобом збудження національно-політичної свідомості співвітчизників.

Підсумовуючи, можна констатувати, що вертепна драма є одним із найпродуктивніших жанрів традиційного фольклору в сучасному студентському середовищі. Вона зберігає народнотрадиційну основу в сюжеті, образах, мотивах, художніх засобах, обхідному характері побутування. Водночас є відкритою для оновлення, актуалізації змісту і форми, відповідно до духовних потреб суспільства, молоді. Вертепна драма у студентському середовищі має потенційну здатність до життя, розвитку, незгасимої народної популярності.

1. Вертеп-2001 молодіжної організації “Спадщина” (Львів). Подала Клех Мирослава Іванівна (1988 р. н., м. Львів, студентка).

2. Вертеп-2004 молодіжної організації “Спадщина” (Львів). Подала Клех Мирослава Іванівна.

3. Вертеп-2004 // Волинь. — 9 січня, 2004. — С. 9; Федоришин М. Сучасна вертепна драма у Рівному // Фольклористичні Зошити. — Вип. 7. — 2004. — С. 249.

4. Вістку радісну несемо. Вертепи та віншівки / Упор. З. Боровець. — Львів, 2000.

5. Габрусевич І. Український вертеп. Для школярів і пластунів. — Львів, 1924.

6. Галаган Г. Малорусский вертеп // Киевская старина. — 1882. — Т. IV. — С. 138.

7. Гринів О. Український вертеп. — Львів, 1990.

8. Зап. 13. 09. 2004 р. у м. Києві з відеоносія, наданого членами Спудейського братства НАУ “Кієво-Могилянська Академія”: Вертеп, 2004.

9. Зап. 4. 03. 2005 р. в м. Львові з архіву Студентського братства НУ “Львівська Політехніка”: Вертеп, 2004.

10. Зап. 12. 03. 2005 р. у м. Львові з відеоносія, наданого членами студент. співочого гурту “Вогневір”: Різдво-2005. Вертеп. Учасники: студенти кафедри дизайну ЛДПІ, ЛНУ ім. І. Франка та ін. спільно з гуртом “Вогневір”.

11. Купчинський Р. У вчорашньому Львові (згадки про “Вертеп наших днів”) // Львів: Літературно-Мистецький Збірник / За ред. Б. Романенчука. — К., 1954.

12. Маркевич Н. Обычай, поверья, кухня и напитки малороссиян. — Киев, 1860. — С. 27-64;

13. Підгірянкa М. Вертеп. П’єса на 3 дії. — Львів, 1932; Курпіта Т. Із хати до хати: Новий український вертеп. — Львів, 1937 та ін.

14. Франко І. До історії українського вертепу XVIII в. // Зібрання творів у п’ятдесяти томах. — Т. 36. — К., 1982. — С. 170-376.

15. Шкрумеляк Ю. Добра новина; Ю. Шкрумеляк. Божі пастушки; Курпіта Т. Дитячий вертеп; Шкрумеляк Ю. Три царі з Вифлеєму // Вістку радісну несемо. Вертепи та віншівки. — Львів, 2000. — С. 6-19.

АІ ААОІ Е

Вертеп-2005. Учасники: студенти кафедри дизайну Львівського державного поліграфічного інституту, Львівського національного університету ім. Івана Франка та інших вузів Львова спільно з хором гуртом “Вогневір”.

Дійові особи: Ангел, Пастушки (1, 2), Відьма, Чорти (1, 2, 3), Мошко, Ірод, Воїн Ірода, Гетьман, Козачка, Маленький Хлопчик.

Гомін, гомін навкруги!
До вас прийшли колядники,
Щоб вам колядувати, вас добром обдарувати!

Колядка “Відчиняйте двері”:

1. Відчиняйте двері, пускайте до хати,
Ми вам будем українську коляду співати. (2)

2. Українська пісня, то наша органа,
Біла свитка, чорна шапка, синьо-жовта фана. (2)

3. А Ісус маленький ручки простягає,
Всім нам, браття, в Україні Христос ся раждає! (2)

Ангел: Добрий вечір, мир в тій хаті,
Перестаньте сумувати!

Новину ми вам принесли:

Що всі темні сили щезли!

Україна звеселилась,

В нові барви нарядилась.
 І по світу чутка лине:
 Стала чиста Україна.
 Пастушок 1: Нам казали: нації немає,
 Нам казали: правди не буває.
 Нам казали: волі не здобути,
 Нам казали, що так має бути.
 Запевняли — вибору немає,
 Те, що маєм, ми не поміняєм.
 Та народ не вірив — і повстав,
 Та народ піднявся і сказав:
 “Вірю, знаю, можемо. Ми перемаємо!”
 Входить козак:
 Козак: Я запорожець з-за Дніпра, широ-
 кого Лугу,
 Звати мене Томенко, маю я потугу.
 Як сказав нам отаман в дорогу збиратись,
 То почали українці всі разом єднатись.
 Приїжджали з-над Дніпра, приїжджали
 з Дону,
 Посходились козаки навіть з-за кордону.
 Мусили пліч-о-пліч встати, неньку боронити,
 Щоби нашій Україні без кацапа жити.
 Бо прокляті москалі вже усіх дістали,
 Бідних наших шахтарів насмерть залякали.
 “Чиста бриті” пацани разом із “братками”
 Хочуть неньку задушить брудними руками.
 Разом з своїм паханом — “яєчним”
 прем’єром
 Хочуть з нас зробити “казлів” за своїм
 приміром.
 Не допустим фальшувань, не допустим
 зради!
 Перемаємо яничар силою громади!
 Вбігає другий пастушок, переляканий:
 Чортківська мама прилетіла і лихо може
 бути нам!
 Влігає з галасом відьма — Вітренко на
 мітлі. За нею біжать зі свистом чорти.
 Відьма:
 Я красной метлой уберу этот мусор
 И жуткий оранжевый пугч!
 И в светлый Союз нерушимых республик
 Укажет звезды синий луч!
 Показує на чортів:
 Мои друзья с Советского Союза:
 Мой верный друг, товарищ-коммунист.
 Чорт 1 (Симоненко): Только мы, комму-
 нисты — надежный народ,
 Всех воров, забулдыг мы надежный оплот.
 Все вместе мы с родным Донбасом,

С кормильцем нашим и его женой
 (за сценою тихо наспівують “оранжевое
 небо”)
 Соединимся навсегда с Москвой!
 Чорт 2 (Чорновіл): А я знедолений Та-
 расик,
 Козацький люд мене прогнав,
 І лиш в далекому Донбасі
 Притулок я собі придбав.
 За шмат гнилої ковбаси
 Перу “паханські” я труси.
 Чорт 3 (Гавриш): А я Гаврош — ревни-
 вий правдомалець,
 Борець за правду в пеклі я!
 І разом з друзями моїми
 Нас не здолати нікогда!
 Беруться всі чорти і відьма за руки і
 кривляючись співають: “Вас багато — вас
 треба лікувати.
 За сценою лине: “Ганьба! Ганьба! Ганьба!”
 Розмахуючи булавою, виходить Гетьман
 (Ющенко).
 Гетьман: Геть іди, нечиста сило,
 Бо народу ти не мила.
 Нас хотіли роз’єднати, свою владу
 нав’язати.
 Та народ не обдурити,
 Вже свободу не спинити!
 Козачка (Тимошенко):
 Рідні мої, світ весь знає
 Про події в нашій краї.
 Та дамо самі ми раду,
 Пересади́м кучмо-владу,
 Олігархам скажем: “Дзуськи!”
 Роздамо усім мотузки
 (скандування: “Юля! Юля! Юля!” Вона
 вклоняється на всі боки, жестикулює)
 У блакитно-білі смуги —
 Хай повісяться злодюги!
 Входить Ірод.
 Ірод: Ах, ви тут усі зібрались!
 Ви кому тут поклонялись?
 Добре, що я вас тут маю,
 Зараз всіх вас покараю!
 Є у мене Мошко вчений,
 Нестор його звати,
 Він великий в мене майстер діри затикати.
 Воїн: Мошко Несторович, цар зове!
 Мошко (Шуфрич): Кого, кого? Мене?
 Воїн: Тебе, тебе, жидюго проклятий!
 Мошко: Великий, царю, під цим небом

Тут всі, хто нині проти тебе.
 Видиш, хлопи подурили,
 На виборах побідили.
 Вже не сіють і не косять,
 Тільки в Києві голосять.
 І, бунтуючи, співають,
 Тебе з трону проганяють.
 Всі сміються над тобою,
 В суд Верховний йдуть юрбою.
 Кучмо насмерть налякалось,
 В Кончі-Заспі заховалось.
 Так що ти тепер один
 Мушиш раду дати їм.
 Ірод: Вставай, страна огромная
 І синій мой Донбас,
 На дело наше левое
 Я водочки пріпас!
 (Витягує пляшку, всі його слуги кида-
 ються до неї, починаються суперечки і бійки.
 В цей момент входить Маленький хлопчик
 Пастушок: Ірод, ховайся, Франківськ
 привіз яйця!
 Маленький хлопчик: Я маленький хлопчик,
 Виліз на стовпчик,
 Яйце кидаю — гада вбиваю!
 (Нечисті мліють. Ірод валиться на землю)
 Пастушок: Повиносьте усі великі тупі
 предмети з хати!
 (Виносять Ірода)
 Воїн Ірода: Міліція з народом!
 Ангел:
 Хай повниться кожна домівка піснями,
 Народ побідив, перемога за нами,
 Поборено зло, лютий цар відступив,
 Звалив його спільний до волі порив.
 Хай злоби і заздрості згине отрута,
 Щоб Ірод ніколи не міг повернутись.
 Тому ми ідемо від хати до хати,
 Щоб вас із Різдрвом колядою вітати.
 Колядка “Дзвони дзвонять”:
 1. Дзвони дзвонять, дзвони дзвонять по
 усій землі.
 До яскині поспішають пастушки малі.
 До яскині поспішають, де дитячко всі ві-
 тають пастушки малі (2).

2. В Вифлеємі у стаєнці немовля не спить,
 Рученята простягає, люд благословить.
 Рученята простягає, ними землю обіймає,
 люд благословить. (2)
 3. Дзвони дзвонять, встаньте, встаньте,
 всі до Бога йдіть!
 Чисте серце, щирю віру Богу принесіть!
 Чисте серце, щирю віру і любов свою в
 офіру Богу принесіть. (2)
 Дзвони дзвонять, дзвони дзвонять, дзво-
 ни дзвонять.
 Христос ся рождає!
 Всім дорослим і маленьким
 Зичим жити здоровенько.
 На утіху всій родині
 І на славу Україні!
 Тепер, браття, поспішаймо,
 На прощання заспіваймо.

Співають: Бувайте здорові, ми вже ідемо,
 Вам за коляду дякуємо.
 Дай вам діждати року Нового, Ми ще
 прийдемо до дому цього (2).

Львів

1 Як зазначив Г. Галаган, у 1770-х рр. до його праді-
 да у с. Сокиринці на Полтавщині зайшли з вертепом ки-
 ївські бурсаки, які “передали вертепний текст і нотний
 спів місцевому хору”. Цю вертепну драму постійно вико-
 нували селяни під час різдвятих свят [6: 9]. Найстарі-
 ший, за аргументацією І. Франка, варіант вертепної дра-
 ми із західноукраїнських земель зафіксований наприкінці
 XVIII ст. в одному із типових тогочасних школярських
 збірників [14: 208].

2 Тут мусимо зауважити хибність тих тверджень, у
 яких безпідставно протиставляються т. зв. “класичні”
 (без жодної політики) та нові зразки вертепів. Напри-
 клад: “Вертепи, які побутували в Україні 200-300 років
 тому, навіть ще 100 років тому, цілковито [виділення —
 О. Х.] відрізняються від тих, з якими ходили по наших
 селах 20-50 років тому” [4: 4].

3 Мається на увазі Микола Томенко, один з лідерів
 Помаранчевої революції.

4 У Помаранчевій революції разом з народом Украї-
 ни взяли участь й численні представники зарубіжжя.

Observation of emerging and spreading of vertep drama during the centuries is made by the author. Its regeneration in the first decades of the 20th century in the environment of student and youth societies is emphasized. The spread of “alive” form instead of the doll one is traced. Their compositional differences are investigated. The displays of key moments of compositional elements are distinguished: the sound of hand-bell, the scene with a shepherd, the scene with Herod, and main characters. Particular attention is paid to the texts, and their patriotic sense. Traditional and modificatory character features are traced in the article.